

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ มีความมุ่งหมายอยู่ 2 ประการ คือ 1. ศึกษารูปแบบและเนื้อหาสาระ ในพิธีกรรม 2. ศึกษาปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงไปของรูปแบบ และสาระ ดังกล่าว

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก การสังเกต สอบถาม สัมภาษณ์ และการมีส่วนร่วม แล้วตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล แยกแยะเป็นหมวดหมู่ ทำการวิเคราะห์ แล้วนำเสนอ โดยการบรรยายดังนี้

1. รูปแบบวิธีการและเนื้อหาสาระในพิธีกรรม

1.1 พิธีกรรมตามวงจรชีวิต ในส่วนที่มีการคงอยู่ได้แก่สาระของพิธีกรรมการเกิด พิธีกรรมการแต่งงาน พิธีกรรมการฌาปนกิจศพ ทั้งนี้เพื่อสืบสานวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน พึ่งพาธรรมชาติตลอดถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ส่วนที่มีการเปลี่ยนแปลงไป ได้แก่ รูปแบบพิธีกรรมการเกิด เช่น เด็กเกิดในโรงพยาบาล บางครั้งไม่สามารถนำรกกลับมาทำพิธีกรรมที่บ้านได้ หรือการตายที่โรงพยาบาล ก็ไม่สามารถนำศพเข้าหมู่บ้านได้ ถือเป็นการทำผิดต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรลดลง ไม่เป็นสิริมงคลต่อหมู่บ้านและชุมชน

1.2 พิธีกรรมหลักในรอบปีการผลิต เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิตยังชีพ ตามปฏิทินของเดือนในรอบปี ตั้งแต่เตรียมพื้นที่จนกระทั่งถึงการเกี่ยวขึ้นยุ้งฉาง สาระสำคัญเพื่อสร้างขวัญ ความมั่นใจ ให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง บัณฑิตผลให้พืชพันธุ์เพียงพอต่อการบริโภค ส่วนที่เปลี่ยนแปลงได้แก่ รูปแบบของพิธีกรรมปีครึ่งครวญ พิธีกรรมวันขึ้นปีใหม่ ซึ่งอาจจะเลื่อนหรืองดพิธีกรรมกรณีมีคนตายหรือผิดประเพณีด้านผู้สาวในหมู่บ้าน

1.3 พิธีกรรมตามโอกาส ส่วนใหญ่ยังคงไว้ทั้งรูปแบบและสาระ เช่นพิธีกรรมเสีงทายด้วยกระดูกไก่ ไบไม้ และข้าวสาร ซึ่งเป็นความเชื่อศรัทธาในวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน

ส่วนที่เปลี่ยนแปลงรูปแบบไปได้แก่ การใช้สัญญา (เป่าเขาควาง) มาเป็นเสียงตามสาย การแต่งกายของคนในพิธีกรรม ส่วนสาระสำคัญของพิธีกรรมยังคงเดิม

2. ปัจจัยและเงื่อนไขต่อการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงในพิธีกรรม

2.1 ปัจจัยและเงื่อนไขภายในที่ส่งผลต่อความคงอยู่และการเปลี่ยนแปลง คือ ระบบครอบครัวและเครือญาติ ระบบการถ่ายทอดในชุมชนและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงในรูปแบบมากกว่าสาระของพิธีกรรม

2.2 ปัจจัยและเงื่อนไขภายนอก ที่ส่งผลต่อการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลง คือ อำนาจรัฐและการพัฒนาสมัยใหม่ การบุกเบิกทางวัฒนธรรมภายนอก การส่งเสริมระบบเศรษฐกิจ ในการปลูกพืชเชิงเดี่ยว และพ่อค้าคนกลาง ซึ่งทำให้พิธีกรรมตามวงจรชีวิตปรับเปลี่ยนรูปแบบไป เช่น การคลอดในโรงพยาบาล หรือการเสียชีวิตนอกเขตชุมชนซึ่งพิธีกรรมบางอย่างอาจหายไป ส่วนพิธีกรรมหลักในรอบปีการผลิตและพิธีกรรมตามโอกาสเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขภายนอก เช่น การใช้เสียงตามสายแทนการเป่าเขาควาง การแต่งกายสมัยนิยมเข้าร่วมพิธีกรรมซึ่งมีการปรับปรุงและยอมรับในระดับหนึ่ง เนื่องจากชุมชนเห็นว่าสาระสำคัญของพิธีกรรมยังเหนียวแน่นและมั่นคง

อภิปรายผล

จากการวิจัยนี้เป็นการศึกษาถึงรูปแบบวิธีการเนื้อหาสาระที่เป็นภูมิปัญญา ในพิธีกรรมของชนเผ่าปกากะญอ ตลอดถึงปัจจัยและเงื่อนไขจากภายในและภายนอกชุมชนที่ส่งผลต่อการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรน ในพิธีกรรมต่างๆ ของชุมชนปกากะญอบ้านขุนแม่รวม ซึ่งค้นพบว่ามีภูมิปัญญาที่สะท้อนจากพิธีกรรม 3 รูปแบบ ดังนี้

1. ในพิธีกรรมตามวงจรชีวิต เป็นไปในรูปของการสืบสาน สร้างเสริม ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติและบรรพบุรุษ การช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ตั้งแต่การเริ่มต้นของชีวิตที่เกิดใหญ่จนกระทั่งถึงตายจากกัน โดยมีกฎเกณฑ์หรือข้อตกลงของสังคมเป็นตัวกำหนดบทบาทหน้าที่ กำหนดโทษฐานละเมิดหรือการทำผิดจารีตประเพณี ในการวิจัยครั้งนี้พบว่าการละเมิดข้อกำหนดหรือข้อตกลงตามจารีตประเพณีของปกากะญอ บ้านขุนแม่รวมน้อยมาก

แม้จะมีการติดต่อกับสังคมภายนอกมากขึ้นก็ตาม อิทธิพลหรืออำนาจจากภายนอกในการแต่งตั้งหรือเลือกตั้งผู้นำหรือตัวแทนของชุมชนยังเป็นไปในลักษณะที่สอดคล้องกับการยอมรับในการเป็นผู้นำทางพิธีกรรมหรือเชื้อสาย เผ่าพันธุ์ เครือญาติ ซึ่งให้เห็นถึงความเข้มแข็งอันเป็นรากฐานที่ฝังลึกอยู่ในชุมชนชาวปกากะญอ บ้านขุนแม่รวม ถึงจะมีการปรับปรนหรืออนุโลมไปบ้างในบางพิธีกรรม เช่น การคลอดบุตรในโรงพยาบาล ก็ยังไม่ละทิ้งพิธีกรรมดั้งเดิมเสียทีเดียว สอดคล้องกับแนวคิดของ กาญจนา แก้วเทพ ว่าการพัฒนาแนววัฒนธรรมของชาวปกากะญอไม่ได้เอนเอียงไปในมิติใดมิติหนึ่งเท่านั้น แต่ครอบคลุมให้ครบถ้วนในทุกมิติ วิถีชีวิตของชาว ปกากะญอไม่ต้องการเฉพาะการอยู่ดีกินดีเท่านั้น เขาต้องการคนดีด้วย ชุมชนมีศีลธรรมอันดีงามด้วย (กาญจนา แก้วเทพ, 2528, หน้า 19) และให้ความสำคัญต่อสถาบันครอบครัวด้วยการช่วยเหลือพึ่งพากัน โดยเฉพาะพิธีกรรมตามวงจรชีวิตจะให้ความสำคัญของญาติฝ่ายภรรยาอย่างมาก พวกเขามีความเชื่อว่าทุกคนในหมู่บ้านเป็นพี่น้องกันหมด ไม่ว่าจะนับถือศาสนาใด ดังนั้นในความคิดของคนในหมู่บ้าน จึงให้ความสำคัญระหว่างฮีโร่กับผู้ใหญ่บ้านลดหลั่นกันตามลำดับดังนี้ ฮีโร่ เป็นหัวหน้าของหมู่บ้าน เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมในชุมชนทำให้ชุมชนมีความสุขอยู่ด้วยความสามัคคีรักใคร่ กลมเกลียวกัน แต่ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นสื่อที่ไปนำเอาสารจากอำเภอเข้าสู่หมู่บ้าน ในด้านสาระจะให้ความสำคัญไม่เหมือนกัน ด้านการ ปกครองลูกบ้าน ด้านการแจ้งเกิดแจ้งตายภายในหมู่บ้านถึงอำเภอ การพัฒนาหมู่บ้าน การนำพืชเศรษฐกิจเข้าหมู่บ้าน เพราะรายได้ส่วนใหญ่ของพวกเขามาจากภาคเกษตร

2. ในพิธีกรรมหลักรอบหนึ่งปีการผลิต รูปแบบ สาระของพิธีกรรม ที่แสดงออกตามรูปแบบที่ตั้งเป็นกฎเกณฑ์ไว้ เพื่อบังคับให้กระทำตามที่ต้องการ เช่น การรวบรวมคนให้มาร่วมเพื่อทำพิธีอธิษฐานในพิธีกรรมเป็นสื่อที่จะให้คนในชุมชนทราบและต้องกระทำด้วย ความเคารพยำเกรงต่อสิ่งศักดิ์นั้น พิธีกรรมนี้ถือได้ว่าเปลี่ยนแปลงน้อยมาก สาระทางภูมิปัญญาที่สำคัญในด้านนี้ พบว่าแสดงถึงสัญลักษณ์ให้ทราบว่าอยู่ที่ไหนต้องมาร่วมพิธีกรรมนี้เพราะถือว่าเป็นพวกเดียวกัน เป็นการเชื่อมโยงถึงวิถีชีวิต ความอยู่รอดของชุมชนตลอดถึงสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ เป็นไปตามแนวคิดและข้อค้นพบของ นายแพทย์ประเวศ วะสี ที่กล่าวถึงขั้นห้า ดังนี้

- จิตใจมีธรรมะ ขยันหมั่นเพียร และสันโดษ
- แบบแผนการผลิต เป็นเกษตรผสมผสาน
- สมดุลกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ
- ฟึ่งตนเอง ไม่พึ่งพาทภายนอก
- ช่วยเหลือ ฟึ่งอาศัยกัน

ภูมิปัญญาในพิธีกรรมที่ค้นพบ เริ่มตั้งแต่การเตรียมพื้นที่เพาะปลูกพืชพันธุ์ การผลิตด้านเกษตรทุกขั้นตอน การเก็บเกี่ยวตลอดถึงการบริโภคพืชผลผลิต จะเก็บได้ว่าพิธีกรรมช่วยสร้างขวัญ กำลังใจการแก้ไขปัญหายุ่งยาก ความภาคภูมิใจในผลงานการผลิต การมีชีวิตที่อุดมสมบูรณ์ในรอบปี ดังนั้นสมาชิกทุกคนต้องเข้ามามีส่วนร่วมหรือจารีตประเพณี ต้องมีการปรับค่าสินไหม เป็นสิ่งของหรือเงินทอง มีการประณาม และขอขมาคืนดี จะเข้มงวดมากโดยเฉพาะสมาชิกของชุมชนชาวปกากะญอเอง ส่วนบุคคลภายนอกชุมชนอนุโลมได้บ้าง ในบางกรณีจึงมีการล่วงละเมิดของคนในชุมชนน้อยมาก สอดคล้องกับข้อค้นพบของ นิพนธ์ เทียนวิหาร (อ้างใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2534, หน้า 8) ที่ว่าการรับรู้ในวัฒนธรรมชุมชน คือ การปลูกจิตพัฒนา โดยให้การค้นพบจิตสำนึกที่แท้จริงของชุมชน เพื่อผู้จิตสำนึกที่คิดพลาดที่สร้างขึ้นจากสิ่งภายนอก นอกจากนั้นยังคงแรงงานในหมู่บ้านเป็นสิ่งสำคัญต่อการผลิตในไร่ในนา ปัจจุบันแนวโน้มจากปรับเปลี่ยนเปลี่ยนแปลง ยังคงมีอยู่ตลอดเวลาตามความต้องการของผู้อาวุโสในหมู่บ้าน และมีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมของชนเผ่าและสภาพที่เป็นจริงของชุมชน

ตลอดเวลาที่ผู้วิจัยอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้ การทะเลาะเบาะแว้ง การหย่าร้างเกิดขึ้นน้อยมาก ชุมชนปกากะญอ ชุมแม่รวมยังยึดมั่นความสัมพันธ์ในครอบครัว เครือญาติที่เหนียวแน่นจากแนวโน้มความเจริญในกระแสโลกาภิวัตน์ การจัดการศึกษาการแสวงหางานทำของหนุ่มสาวที่ต้องเดินทางออกจากหมู่บ้าน ตลอดถึงอิทธิพลของสื่อมวลชนและเครื่องอำนวยความสะดวกด้านต่าง ๆ จะเห็นได้ว่า เมื่ออยู่ในหมู่บ้านหรือกลับเข้ามาในหมู่บ้าน หนุ่มสาวชาวปกากะญอก็ยังยึดมั่นในกฎเกณฑ์ข้อตกลง ปฏิบัติตนตามจารีตประเพณีและร่วมพิธีกรรมทุก

อย่างสอดคล้องกับข้อค้นพบของ ฉลาดชาย รมิตานนท์ ที่กล่าวถึง ภูมิปัญญาในการอยู่ร่วมกันของสรรพสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ใน 3 ลักษณะ ได้แก่

- ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม
- ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับชุมชน
- ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ

ชุมชนชาวปกากะญอบ้านขุนแม่รวม ถือได้ว่ามีศักยภาพชุมชนที่เข้มแข็ง ในการต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอกสังคมไม่ว่าจะนำมาโดยลูกหลานของเขาเอง หรือบุคคลภายนอก แต่ก็ได้เรียนรู้สั่งสมประสบการณ์เป็นบทเรียน จากการยอมรับบุคคลภายนอกมาเป็นเครือญาติ เกี่ยวข้องโดยการแต่งงานหรืออยู่อาศัย ทำงานร่วมกัน (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2521, หน้า 1-2) กล่าวไว้ว่าไม่มีสังคมใดปล่อยเวลาผ่านไปโดยไม่สั่งสมการเรียนรู้เป็นประสบการณ์ แม้จะถูกคนภายนอกมองว่าโง่ น้าเวทนา สอดคล้องกับข้อค้นพบของ กาญจนา แก้วเทพ กนกศักดิ์ แก้วเทพ, เสรี พงศ์พิศ, อุไรวรรณ ตันกิมหยง และพินิจ ลาภธนานนท์ (2528, หน้า 11) ที่เห็นพ้องกันว่า มนุษย์มีศักยภาพที่จะสร้างสรรค์แต่ถูกกดดันจากสังคมภายนอก ไม่ให้แสดงออก การมีอำนาจปกครองตนเอง มีอำนาจแก้ปัญหาของตนเอง จะแสดงศักยภาพของตนเองออกมา

3. ในพิธีกรรมตามโอกาส พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงไป ความเชื่อและความศรัทธาต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ พิธีกรรมการทำนาย เลี้ยงทาย ลดบทบาทบาทลงไป เนื่องจากขาดผู้สืบทอด และชนรุ่นหลังไม่เห็นความสำคัญ ส่วนผีชาวปกากะญอบ้านขุนแม่รวม เดิมเชื่อว่า ผีเป็นเรื่องของโลกปัจจุบัน ส่วนศาสนาเป็นเรื่องของอนาคต แต่ในปัจจุบันหันมานับถือศาสนากันมากขึ้น ทำให้ชาวปกากะญอมองเห็นว่าศาสนามีความสำคัญต่อบทบาทวิถีในการดำรงชีวิต ส่วนภูมิปัญญาในด้านการรักษาด้วยหมอพื้นบ้าน โดยการรักษาด้วยสมุนไพรลดความสำคัญลง เพราะการรักษาด้วยแพทย์แผนปัจจุบันมีความสะดวก รวดเร็ว มีการตั้งอาสาสมัครสาธารณสุข ชุมชนในเขตภูเขา โดยส่งลูกหลานหรือสมาชิกในชุมชนเข้ารับการอบรมรับวิทยาการแผนใหม่มาใช้ในชุมชน การสื่อสารด้วยการเป่าเขาคายเปลี่ยนเป็นการใช้เครื่องขยายเสียง เนื่องมาจากมี

การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ ในด้านการสื่อสารจากวิทยุ โทรทัศน์ ตลอดถึงการได้รับความสะดวก ด้านสาธารณสุข โภคไฟฟ้าจากเครื่องผลิตกระแสไฟฟ้าพลังน้ำในหมู่บ้าน (มูลนิธิโลกทัศน์, 2540, หน้า 26)

แม้ความสะดวกสบายในชุมชนบ้านขุนแม่รวม จะมีมากขึ้นแต่ยังคงไว้ซึ่งรูปแบบและสาระของพิธีกรรมเดิมอยู่ พิธีกรรมเป็นเหมือนเปลือกนอก หากขาดพิธีกรรมวิถีชีวิตก็คงอยู่ไม่ได้ เพราะพิธีกรรมเป็นค่านอกที่ปกป้องแก่นของวิถีชีวิตไว้ แม้จะได้รับอิทธิพลจากกระแสการภายนอกเข้ามาส่งผลกระทบต่อภูมิปัญญา ทั้งรูปแบบและสาระของพิธีกรรมมากมายก็ตาม ชุมชนก็ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของชนเผ่าได้อย่างเข้มแข็งในลักษณะ “ไม่ลืมของเก่า ไม่มัวเมาของใหม่” โดยอาศัยภูมิปัญญาในพิธีกรรมทั้ง 3 รูปแบบดังกล่าว เป็นอาวุธทางปัญญาในการต่อสู้แก้ไขอุปสรรคปัญหาได้อย่างดีเป็นแบบอย่างอีกชุมชนหนึ่ง

ข้อเสนอแนะ

1. ควรส่งเสริมการวิจัยด้านภูมิปัญญาชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ โดยเฉพาะหน่วยงานทางการศึกษา ทั้งนี้เพื่อจะได้นำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ของเยาวชน ที่ควรเรียนรู้จากสิ่งรอบตัว โดยมีองค์ความรู้ท้องถิ่นเป็นฐานในการเรียนรู้วิชาทั่วไป
2. ในการทำวิจัย ในครั้งนี้เป็นการประมวลองค์ความรู้ท้องถิ่น เพื่อให้เป็นแหล่งและระบบที่ชัดเจนง่ายต่อการเรียนรู้ หรือนำไปประยุกต์เพื่อปรับใช้กับสังคมยุคใหม่ และเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือผู้รู้ท้องถิ่นที่กำลังถูกละเลยและสูญหายไป ขอให้ผู้ที่คิดทำการวิจัยในเรื่องนี้ได้สืบสานพัฒนาองค์ความรู้ท้องถิ่นอย่างจริงจัง และนำความรู้ไปแก้ปัญหาใหม่ๆ ของสังคมต่อไป